

Hajdú Mihály

A Magyar Krisztus nyelvjárásiassága

Egyszer valamikor egy önkéntes nyelvjárásgyűjtők találkozásán Veres Péter, a vitathatatlanul népi származású és gondolkodású író azt mondta, hogy irodalmi műveknek dialektusban való megírása nem kívánatos. A nyelvjárás csupán a szereplő vagy szereplők közvetett jellemzésére, a köznyelvet beszélőkkel szemben a népi kötődés kiemelésére, az ellentétek fokozására alkalmazható. Azonban még ő is tett kivételt, amikor Tamási Áron ízes népi nyelve szóba került. A székely nyelvjárás használatának jogosságát elismerte a teljes szépirodalmi alkotás nyelvétül. Nem került azonban szóba az olyan írás, amelyben maga a népi szereplő egyes szám első személyben meséli el életét, vagy ad elő valamilyen saját magával kapcsolatos történetet - s ő nem székely származású. Minden bizonnyal Móricz Zsigmondra lehetett volna hivatkozni, aki a Boldog ember című regényében a főszereplő Joó Györgyöt, a falusi parasztembert beszélgeti, vele mondatja el az egész történetet. Ezzel kapcsolatban a nyelvjárás kutatók és az irodalomtörténészek véleménye eltérő. Lőrincze Lajos szerint: "Móricz hangtanilag, alaktanilag, mondat szerkezet tekintetében tájnyelven beszélgeti hőst" /Irodalomtörténet. 1954, 197-8./ Nagy Péter pedig ezt írta Móriczról készített monográfiájában: "Joó György valójában irodalmi nyelven beszél, ha azt erősen színezi is saját tája és környezete tipikus kifejezéseivel, ejtési jellegzetességeivel". /Móricz Zsigmond 2. Bp., 1962. 321./ A vita eldöntésére Sebestyén Árpád vállalkozott egy gondos és aprólékos tanulmányban /Magyar Nyelvjárások. XVIII. (1972), 9-39./, amelyben Móricz életrajzának, a tiszaháti népnyelvnek és a regénynek alapos egybevetésével a nyelvjárási elemek túlsúlyát mutatja be statisztikai adatok, gazdag példaanyag és logikus következtetések alapján. Mindezzel bebizonyította, hogy Móricz Zsigmond jogosan, művészien és eredményesen használta a népnyelvet nem csupán jellemzésre, hanem az egész mű alaphangulatának megteremtésére. Különleges nyelvteremtő erejének hatásos módszere volt a népnyelvből való merítés, a stílus színesítésén kívül a hitelesítésnek is forrása nála a népnyelv.

Azóta a világirodalomban is találni számtalan olyan alkotást, amely nem csupán a népnyelv, hanem bármely szociolektus /társadalmi rétegnyelv/ fölhasználásával és akár kizárólagos használatával alkotott maradandót, egészen Salinger-től Redlinskiig, hogy csak a szélsőséges példákra utaljak. Elfogadható, vagy inkább elismerésre méltó a nyelvjárások használata a szépirodalmi művekben, ha a tökéletes népiességen túl a - néhány évtizede száműzött szóval élve - néplélek bemutatását mélyíti el, az azonosulást és az azonosítást növelni. Ennek az azonosulásnak természetesen más, kevésbé látványos megnyilvánulásai is lehetnek és kellenek a szépirodalmi művekben, de a nyelv semmiképpen sem tekinthető mellőzendő vagy elhanyagolható tényezőnek. A legfontosabb fölmerülő kérdés, hogy milyen viszonyban van a szerző a használt belső nyelvi rendszerrel, akár szociolektussal, akár dialektussal. Ezért elkerülhetetlen a szerző életrajzának műve nyelvvel együtt való vizsgálata, s nem véletlenül állapította meg Péter László /Tiszatáj.

1952., 161./, hogy az író lehetőleg saját nyelvjárását használja, mert különben tévútra kerül.

Sarusi Mihály korai pályafutására a békéscsabai szlovákság bemutatása és lelkületének föltárása a jellemző. Fölkavaró hatású, formai és nyelvi bravúrokban bővelkedő kisregényében, *A kaporszakállú nádvágo* /Bp., 1985./ című művében Áchim Andrásról, koráról és környezetéről adott hiteles, korhű és mély igazságtartalmú képet. Ezt követően pedig a *Magyar Krisztus* /Bp., 1986./ című regényében már egészen más táji és nyelvi környezetből veszi témáját, sőt: az egész művet egy más dialektusban, még a laikusok számára is első betekintésre észrevehetően déli nyelvjárásban, pontosabban Szeged környéki nyelvhasználatban írja. Mielőtt a nyelv vizsgálatára térnék, állapítsuk meg, hogy jogosan használja-e a szerző ezt a dialektust, mincs-e ellentétben a Péter László említette követelménnyel! Hiteles-e a helyszín nyelvjárási képe, s kötődik-e Sarusi Mihály a mű nyelvjárásához?

A választ először a regény helyszíne nyelvjárásának meghatározásával kell kezdenünk. Kisiratos szegedi dohánykertész kirajzás. Ezt bizonyítja a legutóbbi kutatások alapján Bálint Sándor /A szögedi nemzet. 1. Szeged, 1976. 183./, s erre épül a regény indítása: "... mink éppen oda mögyünk, Aradba, valami Iratosi Pusztába, Szögedébül, Tisza mellül..." /7.- a hivatkozás nélküli lapszám, avagy a zárójelben levő önálló szám mindig a címben említett mű hivatkozott kiadásának lapszámára utal/. A szegedi tájnyelv használata tehát jogos, mert mint Bálint Sándor a fent említett helyen megállapította, Kisiratoson "... a máig töretlenül zengő ö-ző tájszóolás" hallható. Sarusi Mihály iratosi származásáról mindeddig kevesen tudtak. A regénye adatgyűjtésekor végzett helynévi kutatásainak eredményeit ugyanis /most közismert, de remélhetőleg néhány év múlva már feledésbe merülő okból: a román retorzió elkerülése miatt/ más néven tette közzé /Magyar Névtani Dolgozatok. 71. sz. Bp., 1987./. E könyvének bevezetésében ezt írja: "1979-ben és 1980-ban gyűjtöttem össze a kisiratosi helyneveket. E két évben havonta átmentem Iratosra. Azóta is gyakran megfordulok OTTHON /a kiemelés tőlem: HM./ Első - s igen jó - adatközlőm apám, Kurtucz Mihály volt, aki 1940-ben menekült el szülőfalujából a román fasizmus elől. Haláláig segített iratosi néprajzi, nyelvi s történeti kutatásaimban. Párját ritkító emlékezőtehetségének köszönhette, hogy Békéscsabán élve is jobban ismerte a falut, mint sok ma ott élő ember. /l.m. 12-3./ A nyelvjárásiasság tehát indokolt s jogos, mert ha a szerzőnek nem is anya-, de "apa"-nyelvjárása a regényben alkalmazott dialektus, és így számon is kérhető tőle annak alapos, pontos ismerete.

Mielőtt azonban erre rátérnék, tisztázni kell, hogy mit lehet s mit érdemes nyelvjárásiisan lefími egy irodalmi műben. Ez a kérdés fölmerült már igen sok szaktudományban, legutóbb a néprajz folklórszövegeinek a közlésekor, a sajtó alá rendezések vitájában. A nyelvjárási szövegek tudományos igényű lejegyzéséhez, azoknak nyelvészeti célú fölhasználásához eredetileg külön fonetikai jeleket /ábécét/ alkottak mind a finnugor, mind pedig az indoeurópai nyelvtudomány kutatói. Alkalmazásuk azonban oly nehézkes és nagy gyakorlatot igénylő, hogy a magyar nyelvészek hazai használatra a gyakorlati helyesíráshoz közelebb álló, úgynevezett "egyezményes" hangjelölési rendszert dolgoztak ki 1952-ben. Ennek a hasz-

nálata lenne a legcélravezetőbb minden népnyelvi adat frott szövegű megjelentetésekor, akár nyelvészeti, akár néprajzi, de még szépirodalmi művekben is. Ezt azonban maguk a társtudományok kutatói sem tartották megvalósíthatónak, nem beszélve a szépfírókról, fordítókról, szerkesztőkről. S igazat kell nekik adni! A pontosság és a hűség követelményei mások a különböző műfajok esetében.

Melyek tehát azok a jelenségek, amelyeknek nyomdatechnikai tükröztetései a hangulati hűséget megteremtik, de az olvasót nem terhelik, nem vonják el a figyelmét a tartalomtól, nem nehezítik, hanem inkább könnyítik a beleélést, az azonosulást a szöveggel, a szereplőkkel, az író mondanivalójával? Nehéz kérdés, és legtöbbször a választ ösztönösen adják meg az írók, amikor bizonyos nyelvjárási jelenségeket megjelenítenek, másokat elhagynak, illetőleg néha jelölnek, néha nem. Ez az ösztönösség, a köznyelvi és a dialektológiai határ megtalálása teszi különlegessé, egyszerűvé és megismételhetetlenné, zseniálissá a művet, vagy éppen változtatja olvashatatlanná, fásasztóvá, modorossá. Éppen ezért, mert - véleményem szerint - a megérzésnek nagyobb a szerepe a racionalitásnál, mert nem lehet rá szabályokat alkotni, alig lehet rajta vitatkozni, de néhány megfigyelést fölvetni talán mégsem fölösleges. Az alább összefoglalandó tanulságokat részben olvasmányaim alapján alakíttgattam, de még nagyobb szerepe volt megfogalmazásukban egy lengyel népnyelvű regény magyarul való megjelentetésében játszott szerepemnek, amikor is a kiváló nyelvérzékű és igen választékosan fordító Varsányi Mária szövegét kellett nyelvjárási szempontból lektorálnom, egy adott dialektusra alakíttgatnom. Ekkor láttam be, hogy a tudományos pontosságból valóban föl kell adni mindazokat a szempontokat, amelyek a gyakorlati helyesírással szöges ellentétben vannak, így az olvasást csak nehezítik. Mindezek után vegyük vizsgálat alá a Magyar Krisztus szövegét, s keressük meg benne a köznyelviség és a nyelvjárásiasság jelenségeinek megjeleníttését, a régi szegedi, illetőleg a mostani kisiratosi dialektushoz való hűség megnyilvánulásait, a nyelvi eszközökkel történő művészi hangulatteremtés példáit!

Egy tudományos igényű dialektológiai elemzésben az lenne most a kívánatos, hogy valamennyi nyelvjárási jelenségen végigmelve megállapítsam: melyik milyen arányban fordul elő a műben köznyelvi, illetőleg a helyi kiejtésnek megfelelően. Ettől azonban megkímélem a Tisztelt Olvasót. Ez ugyanis egyrészt túlságosan száraz és unalmas lenne, másrészt pedig igen nagy mértékben megnövelné a terjedelmet. Így inkább rendhagyó módszerrel három nagy típusban vizsgálom a jelenségeket.

1. Mai gyakorlati helyesírással /közönséges betűkkel/ nem jelölhető.
2. Könnyen jelölhető, de a magyar nyelvterület nagyobb részén megtalálható, tehát nem az adott nyelvjárásra jellemzők.
3. Elsősorban az adott nyelvjárásra jellemzők, s könnyen jelölhetők.

Az első kérdéskörrel nem kell sokat foglalkozni, mert azt tapasztaljuk, s a szépfírók többsége azt vallja, hogy a köznyelvi helyesírással nem jelölhető jelenségek ne szerepeljenek szépirodalmi művekben. Például a gyakori és elterjedt, a déli nyelvjáróterületen, így Kisiratoson is megtalálható középzárt rövid e /é/ hang kétpontos jelöléséről lemondott a szerző is, pedig a se, le /l./ szavak s és l hang-

zásúak. /Más a helyzet, amikor a nyeljárás az ë helyett ö hangot használ! / A hosszú ā és ē jelölése és olvasása szintén nehézkes, jóllehet általános a népnyelvben: ēre, āra, ēvisz, āsó stb. A többi nyelvjárási fonetikai jel /palócos ā, nyugat-dunántúli nyílt ä, meg a különleges mássalhangzók: béta, xeta, gamma stb./ már azért sem kerülhetnek itt szóba, mert az általuk jelölt hagnok alig vagy egyáltalában nem fordulnak elő a déli nyelvjárásban. A magánhangzók szóvégi nazalitása eléggé gyakori jelenség a magyar népnyelvben, s ezt a fonetikusok szinte világszerte a betű alá vagy fölé tett kis hullámvonallal jelölik /ö, ä, á, é, ē, stb./ Mivel azonban ez szokatlan a szépirodalmi szövegben, ebben a regényben szóvégi ñ kivételével találkozunk az ny helyett, de ezt nem n-nek kell ejteni, hanem az előtte álló magánhangzót kell orrhangúsítani: dohán, szögén /7., 11./ Ez a jelölésmód némi el-
lentmondásban áll a föntebbiekkel, de olvasata nem zavar, mindenki érti a jelölés lényegét.

A második csoportba, az egész magyar nyelvterületen megtalálható jelenségek sorába tartozók közül legváltozatosabb és legtöbb gondot okoz a hasonulások és összeolvadások jelölése. A képzés helye szerinti hasonulást /amelyet egyesek csupán a nazálisok igazodásának tartanak: szímpad, szémpor, ronygy, hanygya stb./ általában nem jelölik. Sarusi is csak az ny hátrébb vagy előrébb képzését érzékelteti a dohánkertész /7./ és dohánlevél /8./ szóban. Nem jelöli azonban az ny + t kapcsolatban az igazodást: legényt /9./, pedig ennek pontos visszaadásához nem kellett volna különleges írásjelet alakalmazni, a "legént" forma a legmegfelelőbb fráskep.

A következő a zöngéesség szerinti hasonulás, amely nemcsak az egész magyar nyelvterületen, hanem a köznyelvben is törvényszerűen végbemegy, s ezért jelölését néha a nyelvészek is szükségtelennek tartják. A regényben sem találkozunk a jelölésével: nyugtalan, ügyse /11./, asztán, főztek, köztünk /12./, kifogtak, nyugtuk /13./ stb. Az összeolvadások két fajtája közül az egyik mássalhangzónak a másira gyakorolt hasonfító hatását általában nem jelöli a szerző: hagyjon /8./, hagyjam, hagyják /180./, hallja /11., 181./, anyjuk, féljen, nádtetős /12./, nyugodt /180./, telepedni /12./ stb. Talán éppen ezért meglepő és első pillanatra nem is a népiességre, mint inkább az egyéni beszédmódra való utalásnak vélhetjük a röttön /206./ típusú - szórványosan előforduló - adatokat. Ezek azonban annyira jellemzőek a nyelvjárásra, hogy tulajdonképpen a harmadik csoportban kellett volna bemutatni a használatukat. Az ugyanitt olvasható möffujtom másutt nem fordul elő, és így sajtóhibának vélem, mert főleg az északi /palóc/ nyelvjárásra jellemző ez a teljes hasonulás. Az ezöryóccázás /9./ írásmódját más hangtani jelenség is befolyásolta /szótagzáró -l kiesése/, s erre később visszatérek.

A két /vagy több/ mássalhangzónak egy másik, új mássalhangzóba való összeolvadása jobban szembeütönik a köznyelvet beszélők körében is, mivel egyre terjed a betűejtés. Ezért a szépirodalmi szövegekben a népiesség jellemzője lehet. Sarusi ritkán él ezek jelölésével, s a mehetsz /10./, tetszik /183./ alakok az általánosak, de akadnak kivételek is. Ilyen az eccör /8./, jóllehet mellette nemcsak a négyszáz, ötszáz /208./ található meg, hanem az egyszer /9./, egyszerre /207./ is. Az ucca /206./ szó írásmódja különben így lenne helyes a gyakorlati helyesírás szerint is, mivel nem az út szóból származik, de itt a népnyelvi színezetet erősíti.

A látja /180./, futja /7./, tartja /208./, tudja /10./, családja /7./ stb. típusok esetében nem találkozunk népnyelvi alakokkal. Ez jellemző a mássalhangzókieesésekre is: majdnem /7./, azt mondják, kezdték /9./, törleszthették /10./, Szentpál /11./ stb. A nyugati palócságban még szórványosan hallható palatális laterális betűjel /ly/ hagyományként őrződik helyesírásunkban, mivel hajdan általánosabban használt lehetett. Ma már azonban az általános ejtismódja /a fönt említett és még néhány székelly helyi nyelvjárás kivételével/ spiráns /j/. Nyelvjárási munkákban így is szoktuk jelölni, ha ezt halljuk. Szépirodalmi szövegben azonban ez durvaságnak tűnne /talán csak akkor lehetne élni vele, ha írásán keresztül is jellemezné a szereplőjét az író/. A Magyar Krisztusban minden olyan helyen ly áll, ahol a helyesírási szabályok ezt követelik, bár az ejtésben j hangzik: nyavalya /8./, göböly /9./, hodály, ilyet, melyik /11./, gulya /12./, fölbolydul /182/ stb.

A affrikáció ritka jelenség, de egy-két szóban erre a nyelvjárásra is jellemző, s éppen ezért találkozhatunk vele a regényben: gyüjjön, kigyüttünk /8./, gyüvünk, hazagyüjjetők /9./, gyütt-mönt /11./, gyugja /208. - 'férfi közöszül nővel' jelentésben/. Mindezek az eddig fölsoroltak azonban a magyar népnyelvnek szinte az egészére jellemzőek, s csak olyanokkal él közülük a szerző, amelyek nem készítenek lenézésre az olvasót, nem tűnnek kifejezetten durva helyesírási hibáknak, erősítik a regény népies hangulatát, de nem nehezítik olvasatát.

A harmadik csoportba a különösen erre a nyelvjárásra jellemző nyelvi tényeket osztottam, jóllehet néhány megtalálható közülük másutt is, itt igen sajátosságok, helymeghatározók. Az ide tartozó magánhangzó-jelenségek közül kétségtelenül legföltűnőbb a labializáció, s ez adja a nyelvjárásterület félhivatalos elnevezését is: ö-ző. A regény nyelvjárásiasságát is az ö hangok/betűk gyakori használata teszi karakterisztikussá: gyerök lösz, mögyünk, töhetök, löhet, gyöp /7./, högyön, töszök /8./, köll, Tömös [Temes], mögyehatár /9./, szöröncsétlen /11./ stb. Azonban nem általános ez az ö-ző írásmód, hanem néha e-vel vannak írva ö-vel ejtett hangok: meneszti /7./, semmi, érem /8./, mehetünk /9./, felkötöm /10./, szerecsétlen /13./ stb. Az egyhangúság elkerülésén kívül a provincializmustól való tartózkodás lehet az oka e kettősségnek. Valójában itt nyilvánul meg leginkább a fönt emlegetett arányérzék, a határ tudatos vagy ösztönös keresése, meglelése. Az ösztönöst azért tartom valószínűbbnek, mert sokszor ugyanazokban a szavakban találunk e-ző illetőleg ö-ző írásmódot. /Azon lehetne vitatkozni, hogy valóban vulgárisat, provinciálisat eredményezett volna az ö-ző ejtés következetes jelölése. Mint nyelvjáráskutatót zavar e felemáság, de mint olvasót nem befolyásol a megértésben, a beleélésben, az azonosulásban./ Lényegesnek - mind tudományos, mind pedig stilisztikai vonatkozásban - azt tartom, hogy ellentmondás sehol sincs az ö-zés jelölésében, vagyis olyan helyen nem áll ö betű, ahol a nyelvjárás nem azt használ /Móricz Rózsa Sándorában ez a legzavaróbb a nyelvjárást ismerők számára/. A legérdekesebb adatok a zsellér szóval kapcsolatosak. A zsöllér /7./ alakon nem csodálkozunk, de a zsillér /10/ gyakori előfordulása már meglepetést okozna, ha nem tudnánk Bálint Sándortól /Szegedi Szótár/, hogy a leghagyományőrzőbb szegedi és Szeged környéki nyelvjárásban bizony a zsellér az általános használt forma, így a kisiratosi régi nyelvjárásban is jogosan fordul elő.

Régebbi, zártabb magánhangzók találhatóak a lú /7./, ű [ő], szűtte, űsmerős [ösmerős] /8./, lű /9./, kinyér /12./ szavakban, melyek mind a nyelvjárás jellemzői.

A tőtipusok közül a nyelvjárás igen gyakran használ a köznyelvtől eltéréket. Egyetlen példát találtam arra, hogy a teljes igető helyett a regényben a déli nyelvjárásra jellemző csonka tő áll múlt időben: épttők /7./. Gyakoribb a tárgyas ragozás 3. személyű -ja ill. -ják helyett az -i, -ik előfordulása: mutati /8./, iszogati, baszogati /207./, nem is adhatik, mert mind fölfalik /183./. Az -ít ige képző helyett egyszer találtam -l képzőt: mögsegél /11./. A névszóragok közül elsősorban a -ból, -ből; -ról, -ről alakja nyelvjárás: Makóru, Szögedébül /7./, Trencsénbül /8./, Aradbul, otthonrul /9./, Szentmihálybul /11./. Ezekkel kapcsolatban nagyon érdekes megfigyelni, hogy a köznyelvvvel ellentétben belső helyviszonyrag fejezi ki az ablativuszt: Aradbul, Szögedébül, Szentmihálybul, ami szintén igen jellemző a nyelvjáróterületre. A névszójelek közül az egyes szám 3. személyű birtokosjel nyelvjárás alakja sokszor előfordul: tetejibe /8./, eszit /11./, végire /12./ stb. Mindezekén kívül még két különlegességet emelnék ki az eddig szinte ismeretlen nyelvjárás grammatikai rendszeréből. Az egyik az ok- és a célhatározó névutójának a fölcserélése: gümőkör végett... meghalt /209./, amely nem nyelvi vétség, hanem itt nyelvjárás jelenség! A másik pedig a középfoknak birtokos személyjellel való kifejezése: gazdája /208./, melynek jelentése itt: gazdagabbak, tehetősebbek.

A nyelvjárások legszínesebb és legszebb, a szépirodalmi művekben különösen hasznos jelensége a valódi és jelentésbeli tájszavak szerepeltetése. A köznyelv gazdagításának legfontosabb eszköze ez, s már régóta foglalkoztat egy olyan szótár elkészítésének a gondolata, amely a köznyelv egyes szavainak a nyelvjárás szinonimáit tartalmazná. /Ennek szükségességére egyébként Kolozsvári Grandpierre Emil hívta föl a magyar nyelvészek, nyelvjárás kutatók figyelmét néhány évvel ezelőtt egy igen szép esszéjében./ Sarusi regényében a fölhasznált tájszavak között vannak olyanok, amelyek régebben az egész nyelvterületen éltek, talán köznyelvi is voltak, de kiszorultak a használatból, nyelvjárás szinten azonban még most is nagyobb területen megtalálhatók: öregapád, betyárbútor, perzekútor /8./, göboly, tengelyt akaszt /9./, megríkat, kapcabetyár /10./, mögjuházik /11./, táltos /206./ stb. Néhányuk azonban helyi alakulat, s nem az archaizálásnak, hanem a tájjelegnek a kifejezési eszköze: öbolyög 'háborog' /181., 243./, vélekszik 'gondol' /183./, cuharé /207./, rájár [a szakácsnéjára] 'rendszeresen neki viszonyt folytat vele' /207/ stb. Itt jegyzem meg, mert részben a szóhasználattal összefügg, hogy a regényben igen sok /szerintem túlságosan is sok/ trágár, obszcén kifejezés található. Talán gyermekkorom túlságosan is puritán protestáns környezete, s minden bizonytalán Bálint Sándor veleszületett szemérmessége következtében mi nem tartjuk ezt a népnyelvre ilyen mértékben jellemzőnek. Természetesen más jellegű stilisztikai értéke is lehet ezek használatának: elkeseredettség, kilátástalanság, tehetetlenség stb. Ennek következtében nem mint népnyelvi sajátosságok kerültek be a regénybe, s velük részletesebben nem foglalkozom. Kiemeltek azonban még a szókinccsel kapcsolatban két szép csillagkép-nevet, amelyek régiségükkel és népieségükkel egyaránt kitűnnek a tájszavak közül: Kaszahúgy, Szent Jakab pálcája /180./. Külön nem foglalkozom a helynevekkel, pedig ezek kötik igazán adott táj-

hoz a szöveget, de mint már fentebb említettem, Sarusi Mihály önálló kötetet szentelt Kisiratos helynevei közzétételének, rendszerezésének.

Végül néhány olyan szóra hívom föl a figyelmet, amelyek elsősorban alaki tájszavak, de rendszerezésük sehogyan sem volt megoldható a bemutatás hangtani fejezetében. Mivel ezek népnyelviek, Kisiratosra különösen jellemzők, elhagyásuk sem lenne magyarázható, még ha számuk nem is túlságosan nagy: mán /9./, mén /181./, ád /10./, oláj /11./, ránkdufláz /8./, oskola /182./, ustor /11./, karajcár /8./, kadrát /208./, tulipánt /8./, káalomista /12./, pálista /13./, fölleg /180./ stb. Ezeknek használata élénkíti, színesíti, hitelesíti az elbeszélő és a szereplők stílusát. Jelentős értékei az adott nyelvjárásnak és a regénynek.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy Sarusi Mihály nyelvérzéke és nyelvi tudata kimagasló eredményt adott ebben a regényében is a hangulat megteremtésében, a népnyelvi fordulatok, nyelvjárási jelenségek alkalmazásában. Sok és jól fölhasznált tájnyelvi eleme stilisztikai bravúr. A köznyelvi változatok és népnyelvi megfelelőik, a gyakorlati helyesírás és a fonetikus lejegyzés aránya jól átgondolt, vagy kiváló érzékkel alakított. A dialektológus nyelvész talán szeretné, ha következetesebb és bővebb lenne a nyelvjárás megjelenítése, de az átlagos olvasót éppen ez a hangulat ragadja meg, s nagyszerűen érzékeli mind az archaikus, mind a népies környezetet. A gyakorlat, a tudás és tehetség olyan arányokat alakított ki a Magyar Krisztus nyelvében, amelyek messzemenően megvalósítják a szépirodalmi alkotások művészi hangulatteremtését.

